

**Міністерство освіти і науки України
Мукачівський державний університет
Кафедра педагогіки дошкільної та початкової
освіти**

АТРОЩЕНКО Т.О.

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ
ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ
КЛАСІВ В УМОВАХ
ПОЛІЕТНІЧНОГО РЕГІОНУ**

**Методичні рекомендації
для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта»**

**Мукачево
МДУ 2018**

УДК 373.3.011.3-051:378.091.33-027.22(072) (075.8)

A 92

*Розглянуто та рекомендовано до друку науково-методичною радою
Мукачівського державного університету
протокол № 9 від 5.03.2018 р.*

*Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри педагогіки
дошкільної та початкової освіти, протокол № 11 від 26.03.2018 р.*

Рецензент

Товканець Г.В., д.п.н., проф. кафедри теорії та методики початкової освіти МДУ.

A92

Атрощенко Т. О. Особливості організації практики майбутніх учителів початкових класів в умовах поліетнічного регіону: методичні рекомендації для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» / Т. О. Атрощенко - Мукачево: МДУ, 2018. – 65 с. (2,6 др.арк.).

У методичних рекомендаціях представлено матеріали для проходження практики з урахуванням специфіки поліетнічного регіону для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня «Бакалавр» і «Магістр».

Зміст видання розрахований для викладачів, аспірантів і студентів педагогічних спеціальностей вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації.

©МДУ

© Атрощенко Т. О., 2018

ЗМІСТ

Передмова	3
Програми практики та рекомендації	
Навчальна практика (польова) ОС «Бакалавр»	8
Педагогічна практика (позакласні виховні заходи) ОС «Бакалавр»	11
Педагогічна практика (Перші дні дитини в школі) ОС «Бакалавр»	14
Педагогічна практика (пробні уроки) ОС «Бакалавр»	17
Педагогічна практика (практика в літніх оздоровчих таборах) ОС «Бакалавр»	21
Практика педагогічна (виробнича) ОС «Бакалавр»	25
Педагогічна практика ОС «Бакалавр»	28
Практика педагогічна ОС «Магістр»	33
Асистентська практика ОС «Магістр»	37
Список рекомендованих джерел	43
Додатки	45

ПЕРЕДМОВА

У системі професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів у вищих педагогічних закладах освіти важлива роль належить практиці. Програма з виробничої практики зі спеціальності 013 «Початкова освіта» включає усі вимоги та завдання щодо організації проведення та звітності з практики упродовж навчання за освітніми рівнями ступенями «Бакалавр» і «Магістр», відповідно до «Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України» (наказ Міністерства освіти і науки України № 93 від 8 квітня 1993 р.).

Система формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів являє собою взаємопов'язані елементи навчально-виховного процесу, які забезпечують формування у студентів професійної спрямованості та інтересу до професійної діяльності; особистісних якостей, знань, умінь і навичок, необхідних для успішного здійснення педагогічного процесу під час практики; умінь і навичок адекватної самооцінки особистої діяльності та оцінки діяльності учнів.

Проблема професійного становлення педагога та його діяльності в умовах поліетнічного регіону потребує особливої уваги, адже сучасні політичні реалії вимагають толерантної взаємодії з багатонаціональними учнівським і батьківським колективами, що є можливим тільки за умови сформованості полікультурної компетентності фахівця, яка включає: культурологічні, етноісторичні знання, вміння виділяти і привносити до змісту загальної освіти ідеї, що відображають культурне різноманіття світу; уміння організувати педагогічний процес як діалог носіїв різних культур у часі та просторі. І передбачає: усвідомлення своїх спонукань до полікультурної діяльності у багатонаціональному середовищі – потреб і інтересів, прагнень і ціннісних орієнтацій, мотивів; оцінку своїх особистісних властивостей і якостей як майбутнього фахівця, готового до здійснення своєї професійної діяльності у полікультурному освітньому просторі; регулювання на цій основі свого професійного становлення відповідно до умов роботи в такому суспільстві.

Завданням різних видів педагогічної практики студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» є формування полікультурної компетентності, професійно-педагогічних умінь і навичок та оволодіння специфікою роботи в поліетнічному регіоні.

Полікультурна компетентність учителя початкових класів є складним особистісним утворенням, яка разом з іншими компетентностями (соціокультурна, культурологічна, загальнокультурна, професійна, пізнавальна, комунікативна, особистісно-індивідуальна, інформаційна, народознавча, природнича, дидактико-методична, навчально-пізнавальна тощо) включена до структури більш складної системної характеристики особистості - її загальножиттєвої компетентності, що формується протягом усього життєвого досвіду людини.

Педагогічна практика для студентів організовується у відповідності до навчального плану спеціальності 013 «Початкова освіта» ОС «Бакалавр» (Таблиця 1).

Таблиця 1.

Види практик

№ п/п	Назва практики	Курс	Кількість кредитів	Загальна кількість год.
1	Навчальна (польова)	1	3	90
2	Педагогічна (позакласні виховні заходи)	2	3	90
3	Практика «Перші дні дитини в школі»	3	1,5	45
4	Педагогічна (пробні уроки)	3	6	180
5	Педагогічна (в літніх оздоровчих таборах)	3	3	90
6	Педагогічна практика (психолого-педагогічна)	4/2сп	6	180
7	Педагогічна практика (переддипломна)	4/2сп	6	180

Студенти спеціальності 013 «Початкова освіта» ОС «Магістр» проходять педагогічну та асистентську практики (Таблиця 2).

Таблиця 2.

Види практик

№ п\п	Назва практики	Курс	Кількість кредитів	Загальна кількість год.
1.	Педагогічна практика	1 м	6	180
2.	Асистентська практика	1 м	6	180

Практика студентів проводиться на базах практики, які забезпечують виконання програм відповідних освітньо-кваліфікаційних рівнів. Як бази практичної підготовки студентів можуть використовуватись регіональні навчально-практичні центри, що створені у провідних навчальних закладах освіти і матеріально-технічна база яких відповідає вимогам програм практик, навчально-виховні комплекси, заклади загальної середньої освіти, заклади вищої освіти. Залежно від виду педагогічної практики, базами практики є різні освітні установи.

У результаті роботи з практичної реалізації полікультурної освіти майбутніх вчителів початкових класів у студентів простежується визнання універсальності основних прав людини будь-якої національності, повага до людської гідності та свободи, незалежно від її національної приналежності, віросповідання, прийняття соціальної, культурної, релігійної різноманітності суспільства; усвідомлення важливості громадянського діалогу у полікультурному суспільстві; заперечення ксенофобії та дискримінації; визнання побудови міжетнічної комунікації на основі принципу толерантності; переваги конструктивного розв'язання міжетнічних конфліктів тощо.

В процесі відповідних видів практики у майбутніх учителів початкових класів формуються особистісні здатності, які виражаються певними психологічними якостями й уможливають здійснення професійної діяльності фахівця у поліетнічному соціумі; система знань про природну, етнічну, культурну, конфесійну багатоманітність України

та регіону, в якому він працюватиме, моральні норми та необхідність їх дотримання у власному житті; про особливості педагогічної роботи у поліетнічному суспільстві та володіння спеціальними технологіями її здійснення; здатності до виконання професійних завдань при взаємодії із представниками різних етнічних груп, що забезпечують дотримання соціальних норм та правил поведінки в полікультурному суспільстві, досвіду позитивної взаємодії з представниками різних культур і реалізується через комплекс складних дослідницьких умінь, умінь критично мислити, вести діалог, розв'язувати проблеми і конфлікти; здатності до самоаналізу та самооцінки професійних дій у поліетнічному просторі (вміння критично аналізувати власні дії, конкретну соціальну ситуацію в умовах багатокультурності та приймати обґрунтоване рішення). Це свідчить про сформованість полікультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів загалом та кожного її компонента зокрема.

ПРОГРАМИ ПРАКТИКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА (ПОЛЬОВА) ОС «БАКАЛАВР»

Мета практики:

1. Поглибити і закріпити теоретичні знання студентів з навчальної дисципліни «Основи природознавства».

2. Ознайомити студентів з видовим складом рослин і тварин свого краю, що ростуть та живуть у різних екологічних умовах, удосконалити навички щодо визначення і розпізнавання їх у природі.

3. Практично вивчити особливості будови різноманітних представників живого світу, їх екологію та адаптацію до наколишнього середовища.

4. Ознайомити студентів з комплексними методами дослідження рослин і тварин, правилами збирання і вивчення їх у природних умовах, способами визначення та прийомами камеральної обробки зібраного матеріалу.

5. Підготувати студентів до організації і проведення екскурсій в природу відповідно до вимог початкової школи, набуття навичок збирання і виготовлення гербарію, колекції різних груп безхребетних, виготовлення макетів та фіксація матеріалів хребетних тварин.

6. Виховувати у студентів дбайливе ставлення до природи рідного краю, ознайомити їх з прийомами і методами природоохоронної діяльності. Знання, отримані студентами під час практики, сприяють формуванню у студентів наукового світогляду та готують основу для подальшого засвоєння природничого матеріалу.

Польова практика відноситься до дослідницько-практичної діяльності, а тому має велике значення в професійній підготовці студентів до екологічного виховання дітей.

Завдання:

- оволодіти різними способами орієнтування на місцевості;
- навчитись визначати сторони горизонту за допомогою компасу, сонця, місцевими прикметами;
- знати будову, принцип дії метеорологічних приладів та вміти користуватися ними;

- проводити спостереження за погодою (температура, вологість, тиск, напрям і сила вітру);
- розрізняти сезонні зміни у живій і неживій природі;
- складати гербарій і визначати рослин;
- описувати і розрізняти біоценоз лісу, луків, водойм;
- охороняти природу, знати рослини і тварини своєї місцевості занесені до Червоної книги України.

Вимоги до рівня знань, навичок і компетенцій, які має виявити студент у процесі практики

Студент повинен **знати**: правила поведінки в природі та техніку безпеки; назви типових рослин і тварин, рослинні угрупування певного регіону; пам'ятки природи певного регіону та традиції ставлення до них, примноження та збереження; рідкісні та зникаючі види рослин і тварин світу, України та своєї місцевості, що формує здатність до оцінки навколишнього культурного різноманіття; особливості регіональної культури, а також знати власну етнічну культуру;

вміти: ефективно використовувати знання у практичній діяльності; проводити спостереження та опис об'єктів і явищ живої та неживої природи; пізнавати об'єкти і явища неживої природи; користуватись простішими приладами для орієнтування і вимірювання на місцевості; проводити спостереження за погодою; впізнавати рідкісні та зникаючі види рослин і тварин; виявляти природні взаємозв'язки; оцінити вплив людини на природні явища, прогнозувати їх наслідки; дотримуватись правил поведінки при особистому спілкуванні з природними об'єктами і їх комплексами в усіх видах діяльності; пропагувати ідеї турботливого ставлення до природи.

Критерії оцінювання знань і вмінь

90-100 балів - «відмінно» - студенти досконало володіють необхідним обсягом знань, умінь і компетенцій з природознавства, творчо підходять до вирішення проблем, передбачених специфікою поліетнічного регіону. Виявляють високий рівень інтелектуального та міжкультурного розвитку.

75-89 балів - «добре» - володіють знаннями навчально-програмового матеріалу на достатньому рівні. Проте здебільшого діють за аналогією, шаблоном, копіюють звичний спосіб виконання завдань практики; відчувають труднощі у міжособистісному спілкуванні. На достатньому рівні орієнтуються у вимогах полікультурної освіти.

60-74 бали - «задовільно» - знання та вміння є поверховими. Пошук шляхів розв'язання практичних завдань здебільшого здійснюють методом випробувань і помилок, бракує самостійності при прийнятті рішення. Не орієнтуються у особливостях полікультурного регіону в рамках екологічних проблем.

1-59 балів - «незадовільно» з можливістю повторного проходження практики - знання фрагментарні, не сформовано базові навички, студент не орієнтується в підходах до вирішення практичних завдань, не виконав програму практики в повному обсязі.

Рекомендації

Навчальна практика (польова) з навчальної дисципліни «Основи природознавства» сприяє практичному закріпленню майбутніми учителями початкових класів теоретичних знань, здобутих у процесі вивчення відповідної дисципліни, формує активне ставлення до навколишнього середовища, сприяє формуванню наукового світогляду у процесі проведення спостережень і досліджень в природі, а також виховує бережливе ставлення до природи рідного краю.

Важливим аспектом даного виду практики, згідно з позиціями полікультурної освіти є отримання різноаспектних знань про рідний край, місце, де народилась людина, й толерантного ставлення до відповідних позицій представників інших етносів, формування в майбутнього фахівця навичок бережливого відношення до природи, незалежно від місця проживання та усвідомлення того, що природні багатства не безмежні.

Одним із провідних принципів у системі полікультурного виховання є принцип цілісності культурної картини світу: культура в педагогіці має осмислюватися з позиції просторово-часового континууму цілісного культурного розвитку. Сутність цього

принципу полягає в узагальненні системи поглядів на світ, який складається з різних культурних, релігійних, етнічних груп (що проживають у різних природних умовах), а також усвідомлення людиною свого місця в ньому. Тобто всі елементи культурного різноманіття повинні розумітися як прояв цілісного образу світу, який має історично зумовлений характер. Важливою складовою цілісності культурної картини світу є ставлення дитини до навколишньої дійсності (навколишнього середовища, природи) й самої себе, що визначається її ціннісними орієнтаціями.

Вважаємо, що викладання у школах, де навчаються представники меншин, має ґрунтуватися на використанні наявних у даній місцевості природних і культурних ресурсів, що надає навчальному процесу більшої значущості, формує здатність цінувати і толерантно ставитися до навколишнього культурного різноманіття.

Відповідно, в рамках даного виду практики, в умовах поліетнічного регіону, необхідно здійснювати залучення майбутніх учителів початкових класів до активного позитивного ставлення до природних багатств рідного краю та світу в цілому. Відомо, що поняття полікультурності стає значно ширшим, якщо існує нерозривний зв'язок особистості із географічними, кліматичними та іншими змінами, які відбуваються навколо неї.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА (ПОЗАКЛАСНІ ВИХОВНІ ЗАХОДИ) ОС «БАКАЛАВР»

Мета практики: набуття студентами уявлень про характер, зміст, форми і методи виховної роботи в школі, про функціональні обов'язки учителів початкових класів як вихователів.

Завдання:

- вивчити специфіку організації виховної роботи з молодшими школярами в умовах різних типів шкіл;
- оволодіти уміннями планувати і вести виховну роботу з молодшими школярами в позаурочний час у класі, школі;

- засвоїти основні форми, методи і засоби позакласної виховної роботи з молодшими школярами;
- оволодіти методами і прийомами вивчення вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів;
- формувати професійну спрямованість, інтерес до педагогічної діяльності.

Вимоги до рівня знань, навичок і компетенцій, які має виявити студент у процесі практики

Студент повинен **знати**: особливості, зміст, форми і методи полікультурного виховання учнів початкових класів; шляхи і засоби виховання у дітей молодшого шкільного віку поваги до представників різних культур та їх культурної спадщини.

вміти: ефективно використовувати знання у практичній діяльності; проводити діагностування вікових, індивідуальних та етнічних особливостей молодших школярів; попереджувати і вирішувати міжетнічні конфлікти; розвивати ціннісні орієнтації в багатокультурному суспільстві, толерантність, емпатійність; співпрацювати з батьками з питань виховання дітей молодшого шкільного віку.

Критерії оцінювання знань і вмінь

90-100 балів - «відмінно» - студент-практикант самостійно і якісно проводить виховну роботу з учнями початкових класів, враховуючи вимоги полікультурного виховання; грамотно й доцільно вибирає форми і методи виховної роботи, впливу на молодших школярів, способи організації діяльності колективу та окремих учнів, не залежно від етнічної приналежності; володіє організаторськими здібностями вихователя, уміннями використовувати в роботі досвід класиків педагогіки та педагогів новаторів; уміє розробляти плани-конспекти різних виховних заходів, посилюючи їхній зміст полікультурними аспектами; складати програму спостережень, використовувати психолого-педагогічні методики для вивчення особливостей учнів та багатонаціонального класного колективу; здійснювати обґрунтований аналіз отриманих результатів. Легко знаходить контакт з учнівським колективом, користується повагою і авторитетом.

75-89 балів - «добре» - студент-практикант не завжди проявляє самостійність при виконанні завдань практики, але з допомогою методиста отримує позитивні результати; недостатньо обізнаний з вимогами полікультурного виховання, внаслідок чого стикається з труднощами при виборі форм, методів, прийомів і засобів виховної роботи. Прислухається до зауважень та рекомендацій, завдяки чому намагається уникнути недоліків у подальшій роботі. Добре знаходить спільну мову з багатонаціональним дитячим колективом.

60-74 бали - «задовільно» - студент-практикант не вміє визначати мету і завдання виховних заходів, допускає грубі помилки у підборі форм, методів, прийомів і засобів виховної роботи з учнями початкових класів. Не враховує у своїй роботі вікових, індивідуальних та етнічних особливостей учнів та багатонаціонального учнівського колективу в цілому. Відчуває труднощі при проведенні аналізу отриманих результатів. Важко знаходить контакт з учнівським колективом.

1-59 балів - «незадовільно» з можливістю повторного проходження практики - студент-практикант не орієнтується в підходах до вирішення практичних завдань. Не володіє змістом полікультурного виховання, теорією і методикою виховної роботи з дітьми молодшого шкільного віку в умовах поліетнічного регіону. Відсутні організаторські здібності. Не виконав програму практики в повному обсязі.

Рекомендації

Специфіка професійної діяльності учителя початкових класів в умовах поліетнічного регіону вимагає значної підготовки до організації та проведення виховної роботи, яка повинна базуватися на основних положеннях полікультурної освіти та виховання.

Майбутні вчителі мають стати для учнівської молоді прикладом моральної поведінки, що передбачає необхідність забезпечення їхньої готовності до систематичної роботи над удосконаленням власної моральної сфери. Все це, безперечно, активізує проблему виховання майбутніх фахівців у дусі діалогу культур, формування у них міжетнічної толерантності, розвитку культури міжнаціонального спілкування тощо.

У процесі педагогічної практики (позакласні виховні заходи) рекомендуємо посилити тематику бесід, виховних заходів та різних видів позакласної виховної роботи у початкових класах полікультурними аспектами, враховуючи при цьому не тільки вікові, індивідуальні особливості молодших школярів, але й національно-етнічні, релігійні.

Рекомендуємо проведення діагностування учителів початкових класів щодо рівня їхньої полікультурної грамотності, готовності до роботи з багатонаціональними учнівськими та батьківськими колективами, здатності запобігати і вирішувати міжетнічні конфлікти (Див. Додаток В, Д, Є).

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА (ПЕРШІ ДНІ ДИТИНИ В ШКОЛІ) ОС «БАКАЛАВР»

Мета практики: ознайомлення з особливостями періоду адаптації дитини до нових умов у перший тиждень її перебування у школі.

Завдання:

- ознайомлення студентів з особливостями формування перших класів;
- розкриття особливостей, змісту і методики навчально-виховної роботи з дітьми у перший тиждень навчання;
- ознайомлення студентів з особливостями роботи вчителя з батьками першокласників у перший тиждень навчального року;
- формування у студентів дослідницьких вмій, пов'язаних з виявленням рівня готовності дітей до навчання в школі.

Вимоги до рівня знань, навичок і компетенцій, які має виявити студент у процесі практики

Студент повинен **знати**: особливості, зміст і методичні основи організації та проведення навчально-виховної роботи вчителя

з учнями першого класу у перший тиждень навчальних занять в школі у відповідності до вимог полікультурної освіти; зміст роботи вчителя початкових класів з батьками (представниками різних національностей, релігій, переселенцями) дітей у перші дні їх навчання у школі; ступінь готовності дітей до навчання та їх ставлення до школи, враховуючи етнічний фактор.

вміти: спостерігати, аналізувати і виявляти особливості навчально-виховної діяльності вчителя початкових класів у перші дні навчання дітей, враховуючи специфіку поліетнічного регіону; організувати фізкультхвилинки на уроках і рухливі ігри (обираючи ігри різних народів) дітей на перервах, формуючи товариськість, взаємоповагу, взаємодопомогу; визначати готовність дітей до навчання, їхнє ставлення до школи, аналізувати отримані результати та на їх основі визначати напрям подальшої навчально-виховної діяльності вчителя початкових класів з першокласниками.

Критерії оцінювання знань і вмінь

90-100 балів - «відмінно» - студент-практикант володіє особливостями, змістом і методичними основами організації та проведення навчально-виховної роботи з учнями першого класу у перший тиждень навчальних занять у школі в умовах поліетнічного регіону. Уміє спостерігати, аналізувати і виявляти дані особливості. Володіє методикою визначення готовності дітей до навчання, аналізує отримані дані та на їхній основі визначає напрям подальшої навчально-виховної роботи з позицій полікультурної освіти.

75-89 балів - «добре» - студент-практикант не завжди проявляє самостійність при виконанні завдань практики. На достатньому рівні володіє методичними основами організації та проведення навчально-виховної роботи з учнями першого класу у перший тиждень навчальних занять у школі в умовах поліетнічного регіону. Прислухається до зауважень та рекомендацій, завдяки чому намагається уникнути недоліків у подальшій роботі.

60-74 бали - «задовільно» - теоретичні знання та практичні уміння є поверховими. Студент-практикант відчуває труднощі із застосуванням методик діагностики по виявленню рівня знань, умінь і навичок першокласників. Звітна документація потребує доопрацювання.

1-59 балів - «незадовільно» з можливістю повторного проходження практики - студент-практикант частково (повністю) не виконав завдань практики. Не орієнтується в підходах до вирішення практичних завдань, проявляє низький рівень активності. Не оформив звітну документацію.

Рекомендації

Майбутні учителі початкових класів в процесі проходження практики повинні вивчити особливості, зміст і методичні основи організації та проведення навчально-виховної роботи з учнями першого класу у перший тиждень навчальних занять в школі; зміст роботи учителя з батьками дітей у перші дні навчання у школі; ступінь готовності дітей до навчання та їхнє ставлення до школи.

Початок навчання дитини в 1-му класі - складний і відповідальний етап у її житті. Адже відбувається дуже багато змін. Це не тільки нові умови життя та діяльності - це й нові контакти, нові стосунки, нові обов'язки. Змінюється соціальна позиція: це вже не просто дитина, а школяр. Змінюється соціальний інститут навчання і виховання. Сьогодні характеризується великим відсотком міграційних процесів населення, і, відповідно, це стосується також дітей молодшого шкільного віку. Діти, в силу певних обставин, змінюють місце, регіон чи країну проживання. До адаптації дитини до нових умов у перший тиждень її перебування у школі додаються особливості адаптації до нових умов проживання, до нової мови, традицій, звичаїв тощо.

Відповідно до завдань даного виду практики рекомендуємо включити у зміст роботи учителя з батьками дітей у перші дні навчання в школі обов'язковий аналіз національного складу учнівського колективу, ознайомлення з особливостями певних сімей, і на цій основі планування бесід, виховних заходів, консультацій з батьками. Вважаємо за доцільне проведення діагностики адаптації дітей до школи з урахуванням специфіки поліетнічного регіону (Див. Додаток 3, І).

Вважаємо за доцільне використання в роботі з молодшими школярами таких виховних технологій: технологія колективного творчого виховання І.Іванова, технологія створення ситуації успіху

А.Белкіна, технології ігрової діяльності, оскільки вони допомагають зацікавити дітей змістом виховної роботи і відповідають віковим особливостям дітей молодшого шкільного віку. Педагог повинен опиратися на відомі в психолого-педагогічній теорії принципи педагогічного оптимізму, поваги до вихованця, розуміння індивідуально-психологічних відмінностей школярів, розкриття мотивів і зовнішніх обставин вчинків; зацікавленості долею дитини. Окрім того, необхідно використовувати допоміжні елементи педагогічної технології, а саме: створення позитивного психологічного клімату (атмосфера делікатності, взаємної поваги, люб'язності), де особлива увага зверталася на дотримання доброзичливого ставлення до дитини, виявлення відкритості у взаєминах з нею, виявлення співчуття, людяності, усунення можливих невдач; упровадження виховного інструментарію, який передбачав розвиток уяви, творчої активності, емоційної сфери, почуття нового; створення ситуацій для зняття невпевненості й почуття страху, вибору морально-етичного ідеалу; відтворення ситуацій успіху та невдачі, що ґрунтувалися на оцінюванні діяльності іншого; забезпечення психологічної виховної реакції на вчинок дитини, що визначалася як інтерпретація результату вчинку; застосування засобів етичного захисту суб'єктами педагогічно-виховної взаємодії. Зазначені прийоми та підходи спрямовані на виховання в дитини почуття власної гідності, корекцію її поведінки.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА (ПРОБНІ УРОКИ) ОС «БАКАЛАВР»

Мета практики: формування в студентів професійних умінь і навичок організації навчально-виховного процесу на уроці; формування в студентів особистісної готовності до роботи учителем початкових класів та умінь організовувати і проводити навчальну роботу з молодшими школярами.

Завдання:

- виховання особистісно-мотиваційної готовності студентів до роботи вчителя початкових класів;
- формування вмій і навичок спостерігати навчально-виховний процес та аналізувати його результати;
- вивчення практикантами змісту і системи планування навчальної роботи учителя початкової школи;
- формування практичних професійних вмій і навичок організації та здійснення навчально-виховної роботи з учнями;
- навчання студентів творчому застосуванню на практиці знань, отриманих при вивченні психолого-педагогічних дисциплін і фахових методик;
- оволодіння студентами методами, прийомами і засобами проведення уроків, занять, а також навичками керівництва пізнавальною діяльністю школярів відповідно до їх вікових та індивідуальних особливостей.

Вимоги до рівня знань, навичок і компетенцій, які має виявити студент у процесі практики

Студент повинен **знати**: структуру і зміст навчального плану та навчальних програм початкової школи; особливості змісту і системи планування навчальної роботи учителя початкової школи в умовах поліетнічного регіону; методи навчання учнів з урахуванням етнічних особливостей; види домашніх завдань та ступінь самостійності учнів при їх виконанні; структуру і зміст різних типів уроків, методика їх підготовки і проведення, враховуючи вимоги полікультурної освіти; доповнення змісту позакласної навчальної роботи з предметів початкової школи полікультурною складовою.

вміти: планувати уроки і позакласні заняття з предметів, розробляти конспекти уроків, позакласних виховних занять; працювати з методичною літературою, шкільними підручниками і програмами, творчо осмислювати матеріал, добирати наочні посібники до уроків та занять; обирати найбільш ефективні форми, методи та прийоми проведення уроків і позакласних занять з врахуванням вікових, індивідуальних та етнічних особливостей учнів; дотримуватися морально-етичних та санітарно-гігієнічних норм і правил в класі; здійснювати самоаналіз та самооцінку результатів

власної діяльності, а також аналізувати пробні уроки і заняття інших практикантів своєї групи, записуючи спостереження та аналіз в щоденник з практики; готувати дидактичне обладнання до уроків і виховних заходів.

Критерії оцінювання знань і вмінь

90-100 балів - «відмінно» - студент-практикант реалізовує дидактичну мету уроку, поєднує колективну та індивідуальну роботу учнів, здійснює диференційований підхід, враховуючи вимоги полікультурної освіти. Застосовує ефективні методи і прийоми навчання, відповідно до віку, рівня, етнічних особливостей учня. Дотримується педагогічного етикету, культури спілкування, толерантності, використовує у своїй роботі ТЗН.

75-89 балів - «добре» - студент-практикант реалізовує дидактичну мету уроку з деякими недоліками: не достатньо працює над термінами і поняттями, допускає помилки у розподілі часу на різних етапах уроку, у структурі побудови уроку. Відчуває труднощі при виборі ефективних методів і прийомів навчання, відповідно до віку, рівня, етнічних особливостей учня.

60-74 бали - «задовільно» - студент не може самостійно провести урок, але дидактична мета і план уроку частково реалізовані. Не вміє працювати з дошкою. Не орієнтується у вимогах полікультурної освіти до навчально-виховної роботи з учнями початкових класів.

1-59 балів - «незадовільно» з можливістю повторного проходження практики - студент-практикант частково (повністю) не виконав завдань практики. Не орієнтується в підходах до вирішення практичних завдань, проявляє низький рівень активності. Не оформив звітну документацію.

Рекомендації

Полікультурне виховання молодших школярів спрямоване на досягнення високого рівня сформованості полікультурної вихованості особистості. Вирішення даного завдання передбачає спрямованість зусиль вчителя на нагромадження в учнів позитивних інформаційно-теоретичних знань про свій народ та інші етноси; виховання позитивних емоційно-чуттєвих уявлень у ставленні до свого та інших

народів; формування толерантних світоглядних установок, орієнтацій до представників інших народів та етнічних груп [11, с. 142]. Отже, полікультурне виховання учнів не повинно обмежуватися лише здійсненням виховної роботи, виваженням й обміркованим проведенням виховних заходів. Нові ідеї та підходи насамперед мають закладатися до шкільних програм і підручників, у зміст навчальних предметів [12, с. 2].

Сьогодні існує велике різноманіття підходів до організації полікультурного виховання молодших школярів, вибору форм і методів його ефективною реалізації. Так, серед форм і методів полікультурного виховання можна виділити: усні журнали, позаурочні читання, тематичні вечори, вікторини, екскурсії, ігри, колективні творчі справи, зустрічі свят народного календаря, відвідування музеїв, виставок, бесіди, розповіді, ознайомлення зі змістом казок, оповідань з наступним їх обговоренням, інсценізації, вправи, моделювання педагогічних ситуацій, дискусії, тощо. Помітне місце серед останніх посідають активні та інтерактивні їх різновиди, які дають змогу перевести учня в позицію активного суб'єкта навчально-виховного процесу: мікрофон, мозковий штурм, обери позицію, навчаючи - вчуся, ділові та рольові ігри, фронтальне опитування, круглий стіл, дебати, інтерактивне моделювання, проблемні ситуації, проектна робота, дослідницька робота тощо.

Ефективність організації полікультурного виховання молодших школярів забезпечується обґрунтованими педагогічними умовами, серед яких: розробка змісту, інноваційних форм і методів полікультурного виховання учнів та їх впровадження у практику роботи початкової школи; дотримання принципів особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів; врахування вікових та індивідуальних особливостей сприйняття інших культур; створення емоційного настрою та атмосфери, яка допомагає ввести учнів у світ іншої культури; безпосереднє спілкування з представниками інших культур; доцільність виховних завдань, пов'язаних із вихованням особистості молодшого школяра; відповідність виховної діяльності об'єктивним законам виховання, поставленим завданням і потребам дитини; оптимальність системи виховної роботи та дієвість виховних заходів; підвищення педагогічної культури батьків.

Відповідно, майбутній учитель, в процесі проходження даного виду практики, повинен враховувати той аспект, що формування особистості в системі полікультурного виховання є цілісним процесом, який складається з таких основних компонентів: виховання почуття належності до єдиного народу України, відповідальності за долю поліетнічної батьківщини; формування національної самосвідомості, почуття загальнонаціональної гордості і утвердження їх як головних принципів виховання; обізнаність з історією, культурою, звичаями тих народів та етнічних груп, які живуть в Україні; сформованість психічних установок на повагу, терпимість до людей з іншими звичками, іншим менталітетом і насамперед до тих, чиї представники входять до контактуючих національних груп; усебічний розвиток толерантності в міжетнічних стосунках, подолання як зневажливого ставлення до національних почуттів і традицій, так і їх абсолютизація; подолання проявів національного нігілізму та націонал-шовінізму, усунення причин, що їх породжують; утвердження духовності, поваги і прихильності до загальнолюдських цінностей [7].

Рекомендуємо проведення тренінгів та рольових ігор, які сприяють формуванню в студентів особистісної готовності до роботи учителем початкових класів в умовах поліетнічного регіону та умінь організувати і проводити навчальну роботу з молодшими школярами – представниками різних національностей (Див.Додаток Е).

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА (ПРАКТИКА В ЛІТНІХ ОЗДОРОВЧИХ ТАБОРАХ) ОС «БАКАЛАВР»

Забезпечення корисного дозвілля – одне з провідних завдань сучасної української освіти.

Мета практики: поглиблення професійно-педагогічних знань студентів і озброєння їх методикою виховної роботи з дітьми і підлітками в літній період.

Завдання:

- виробити у студентів вміння і навички самостійної роботи з дітьми та підлітками в умовах літніх канікул;
- озброїти студентів методами і прийомами виховання школярів в умовах літньої праці та відпочинку;
- виховувати відповідальне ставлення до проведення виховної роботи з дітьми та підлітками;
- розвивати творчі здібності при організації і проведенні занять в гуртках, секціях, клубах за інтересами;
- встановлювати педагогічні правильні відносини з дітьми та підлітками в специфічних умовах табірної зміни.

Вимоги до рівня знань, навичок і компетенцій, які має виявити студент у процесі практики

Студент повинен **знати**: специфіку педагогічної діяльності в ЛОТ полікультурного регіону; передумови розвитку особистісних якостей дитини в тимчасовому багатонаціональному колективі ЛОТ; технологію організації колективних творчих справ з полікультурного виховання в ЛОТ; форми й методи виховання міжетнічної толерантності та розвитку культури міжнаціонального спілкування у дітей та підлітків в умовах табірної зміни; способи попередження й шляхи подолання міжнаціональних конфліктів;

вміти: визначати місце літнього відпочинку в системі виховання школярів; окреслювати провідні чинники педагогічної діяльності в ЛОТ; конкретизувати передумови розвитку особистісних якостей дитини в тимчасовому колективі ЛОТ; узагальнювати педагогічні чинники розуміння особистості дитини; здійснювати організацію колективних творчих справ з різних напрямів виховання.

Критерії оцінювання знань і вмінь

90-100 балів - «відмінно» - студент-практикант вчасно і на високому рівні виконав завдання літньої педагогічної практики, ефективно досягнув висунутою мети, що визначені програмою практики; виявив організаторські, комунікативні вміння; проявив у роботі самостійність, ініціативність, творчість, педагогічний такт при проведенні виховної роботи з дітьми у таборі.

75-89 балів - «добре» - студент-практикант виконав програму літньої педагогічної практики. Мав незначні труднощі при виборі

методів і прийомів полікультурного виховання школярів в умовах літньої праці та відпочинку. Проявив ініціативу в роботі, однак допускав незначні помилки при проведенні окремих форм виховної роботи полікультурної тематики.

60-74 бали - «задовільно» - студент-практикант виконав програму практики, однак не проявив достатніх знань психолого-педагогічної теорії, методики колективного творчого виховання і вміння застосовувати їх в умовах поліетнічного регіону, допускав помилки при проведенні виховних заходів полікультурної тематики, не враховував в достатній мірі вікові, індивідуальні та етнічні особливості учнів, інтереси дітей.

1-59 балів - «незадовільно» з можливістю повторного проходження практики - студент-практикант повністю не виконав програми літньої педагогічної практики в літньому оздоровчому таборі.

Рекомендації

Виховна робота в умовах полікультурного середовища передбачає організацію та проведення заходів спрямованих на міжкультурне взаєморозуміння: виховні години з використанням методики «занурення в національну культуру», години етнонаціонального спілкування, зустрічі з письменниками, відкриті діалоги, фестивалі національностей, дні національної культури, форум-театри, конкурси читців, творчих робіт, дослідницька діяльність учнів з вивчення традицій, історії, культури – це той невеликий перелік форм роботи, що забезпечать полікультурне виховання особистості з активною громадською позицією [19].

Даний вид практики дає великі можливості для проведення різних видів діяльності із вихованцями з метою полікультурної освіти та виховання, використовуючи при цьому різноманітні засоби і методи (Див. Додаток Ж).

Відповідно, майбутнім учителям початкових класів необхідно ознайомитись з педагогічними чинниками розвитку особистості дитини, особливостями багатонаціонального дитячого колективу та формами його згуртування, уміти здійснювати організацію колективних творчих справ з різних напрямів виховання. Важливим є

опанування студентами-практикантами засобами успішної співпраці з учасниками загону – представниками різних національностей та методикою організації виховної діяльності, враховуючи специфіку поліетнічного регіону.

Одним із ефективних засобів полікультурного виховання, яке сприяє всебічному розвитку особистості школярів, є діяльність, що ґрунтується на вивченні, засвоєнні і трансляції української традиційної народної культури як суспільно-історичного явища, в якому відбився світогляд, морально-етичні і естетичні цінності українського народу та культур, представники яких є в колективі вихованців. З глибокої давнини і дотепер вони слугують національному самовизначенню, суспільній консолідації, гуманізації міжособистісних стосунків людей.

Рекомендуємо студентам опанувати різновидами днів-свят національної тематики, педагогічними аспектами українських та інших народних свят літнього циклу. Визначити і використовувати ефективні чинники проведення масових і групових виховних заходів з використанням народних ігор та розваг тих національностей, представники яких є в загоні.

Вважаємо актуальним створення в літньому оздоровчому таборі Етнокультурного центру.

З метою підвищення рівня полікультурної компетентності вважаємо за доцільне використовувати етнографічне дослідження, яке передбачає навчання збирати, узагальнювати й оформлювати культурологічний матеріал через міжкультурний діалог з представниками різних культур. А. Віллекас пропонує декілька способів ознайомлення з різними етнокультурами: спілкування з представниками національних спільнот; виділення зразків поведінки, пов'язаних із приналежністю до певної культури; проведення інтерв'ю; відвідування окремих подій (свят) у громаді; спілкування зі своїми одногрупниками іноземного походження [13, с. 580]. Елементи такого дослідження можна використовувати в роботі з учнями початкових класів, їх батьками.

ПРАКТИКА ПЕДАГОГІЧНА (ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА) ОС «БАКАЛАВР»

Мета практики: оволодіння студентами уміннями, навичками самостійної навчально-виховної роботи; засвоєння системи психолого-педагогічних знань та умінь, в ході спостереження педагогічного процесу; опанування дослідницькими навичками; виявлення стану навчально-виховного процесу; забезпечення позитивних взаємовідносин та співробітництва педагога і студента, студента-практиканта із вихованцями та їхніми батьками; формувати уміння конструювати і організовувати окремі елементи процесу навчання; ознайомитись із системою роботи учителя початкових класів.

Завдання:

- ознайомитись з системою роботи учителя початкових класів та навчатися складати свій індивідуальний план роботи;
- оволодіти основними методами навчання;
- засвоїти основні дидактичні і методичні уміння, відпрацювати навички їхнього використання на практиці;
- набути навичок вивчення колективу класу.

Вимоги до рівня знань, навичок і компетенцій, які має виявити студент у процесі практики

Студенти повинні **знати:** шляхи активізації розумової діяльності учнів; шляхи виховання особистості у процесі навчальної діяльності в умовах поліетнічного регіону; діагностичні методики вивчення багатонаціонального колективу класу; шляхи організації підтримки уваги учнів на уроці; організовувати і проводити роботу з батьками учнів, враховуючи етнічні, релігійні, расові особливості тощо.

вміти: проводити спостереження поведінки учнів на уроці; проводити дослідницьку роботу з вивчення психологічних та етнічних особливостей особистості учня з наступним написанням його характеристики; проводити дослідження соціально-психологічного

клімату в багатонаціональному класі із складанням характеристики; консультиувати батьків з питань полікультурної освіти та виховання.

Критерії оцінювання знань і вмінь

90-100 балів - «відмінно» - студент-практикант володіє вміннями, навичками самостійної навчально-виховної роботи з урахуванням специфіки поліетнічного регіону. Ефективно проводить дослідницьку роботу з вивчення психологічних та етнічних особливостей особистості учня. Має високий рівень культури міжнаціонального спілкування та сформовану міжетнічну толерантність. Документація оформлена згідно до вимог.

75-89 балів - «добре» - студент-практикант допускає неточності в ході самостійної навчально-виховної роботи. Відчуває труднощі щодо урахування в своїй діяльності специфіки поліетнічного регіону. З допомогою методиста на достатньому рівні проводить дослідницьку роботу з вивчення психологічних та етнічних особливостей особистості учня.

60-74 бали - «задовільно» - студент-практикант недостатньо володіє вміннями, навичками самостійної навчально-виховної роботи з урахуванням специфіки поліетнічного регіону. Відчуває труднощі в роботі з багатонаціональним учнівським та батьківським колективом.

1-59 балів - «незадовільно» з можливістю повторного проходження практики - студент-практикант повністю не виконав програми практики.

Рекомендації

Полікультурна освіта майбутніх учителів початкових класів як складова їхньої професійної підготовки в умовах вищого педагогічного навчального закладу реалізується шляхом включення до змісту даної практики завдань, пов'язаних із професійною діяльністю в багатокультурному суспільстві.

Визначальним є урахування національно-психологічних особливостей у навчально-виховному процесі початкової школи та міжетнічних стосунках у багатонаціональному класному колективі; виховання етнічної ідентичності та толерантності; організацію практичного навчання, зорієнтованого на подолання труднощів у комунікативних та інших формах взаємодії з членами різних

етнічних спільнот і підвищення міжкультурної сензитивності; затвердження атмосфери згуртованості, згоди й співпраці через організацію спільної участі суб'єктів у різноманітній класній та позакласній діяльності.

Формування класного колективу - одне з головних завдань, що стоять перед класним керівником. Адже від того, як учні відчувають себе в колективі, залежить їхнє бажання йти до школи, бажання вчитися. Атмосфера в класному колективі впливає на формування особистісних якостей учнів. У той же час кожна дитина має вплив на колектив. Це теж важливо враховувати при плануванні та проведенні виховної роботи в багатонаціональному класі (Див додаток А, Г).

Варто підкреслити, що крос-культурне моделювання – це ефективна практика, яка сприяє самоаналізу, самоперевірці, під час якої майбутні учителі початкових класів мають можливість осмислити свою етнічну приналежність та усвідомити себе як культурну істоту. Завдяки цьому досвіду майбутні педагоги вчаться розуміти, як функціонує культура; що означає бути в невідомому культурному середовищі та що відчувають люди, які потрапили в нього; як потрібно формувати полікультурну свідомість і поведінку. Користь цих моделювань полягає в тому, що вони дозволяють учасникам дізнатися про свої почуття, емоції, стереотипи, хибні уявлення, особливості сприйняття людей з іншої культури (етнічної, національної, мовної, релігійної та інших) та сприяють виробленню продуктивних шляхів функціонування в полікультурному суспільстві.

З метою формування полікультурної компетентності майбутніх фахівців в рамках даного виду практики рекомендуємо використовувати різноманітні програми міжкультурного тренінгу, орієнтовані на безпосередню взаємодію з представниками інших культур і покликані навчити індивідів справлятися з труднощами в ситуаціях культурного різноманіття, допомогти їм ефективно спілкуватися, жити, учитися й працювати в полікультурному середовищі, мінімізувати конфлікти, засновані на міжкультурному нерозумінні. Подібний тренінг спрямований на зміни в установках учасників, на розвиток сензитивності до культурних відмінностей і на підвищення полікультурної компетентності.

ПРАКТИКА ПЕДАГОГІЧНА (ПЕРЕДДИПЛОМНА) ОС «БАКАЛАВР»

Мета практики: оволодіння студентами уміннями, навичками самостійної навчально-виховної роботи в початкових класах, а також визначення рівня їхньої готовності до професійно-педагогічної діяльності.

Завдання:

- оволодіти уміннями й навичками навчально-виховної діяльності вчителя, вихователя, організатора дитячого колективу;
- ознайомитись з умовами діяльності школи, педагогічним колективом, матеріальним забезпеченням навчально-виховного процесу; з системою планування навчально-виховного процесу школи, вчителів початкових класів, організатора виховної роботи тощо;
- здійснювати психолого-педагогічне виховання учнів;
- ознайомитись з роботою методичних об'єднань вчителів початкових класів, класних керівників, предметних комісій, педагогічної ради;
- формувати навички практичного застосування різних методів науково-педагогічного дослідження: спостереження за навчально-виховною діяльністю вчителя класу, вивчення шкільної документації, аналіз результатів навчально-пізнавальної діяльності учнів тощо;
- удосконалювати навички організації та проведення різних типів уроків у початковій школі;
- розвивати уміння застосовувати різні методи, прийоми, способи включення молодших школярів в активну навчально-пізнавальну діяльність;
- формувати досвід застосування в педагогічній діяльності елементів сучасних освітньо-виховних технологій: диференційоване навчання, інтерактивне навчання, проектна технологія тощо;
- узагальнювати знання студентів про критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів,

формування навичок діагностики та вимірювання рівня знань, умінь і навичок молодших школярів.

Вимоги до рівня знань, навичок і компетенцій, які має виявити студент у процесі практики

Студент повинен **знати**: зміст і вимоги сучасної полікультурної освіти; особливості планування навчально-виховної роботи в школі, класі, досвід роботи вчителя в умовах поліетнічного регіону; складати тематичні та поурочні плани у початковій школі; готувати і проводити освітньо-виховну роботу в класі з використанням інноваційних педагогічних технологій полікультурного спрямування; вести шкільну документацію; проводити індивідуальну роботу з дітьми та батьками, враховуючи їхню етнічну належність;

вміти: розробляти поурочні й тематичні плани навчальних занять, планувати і проводити позакласну роботу з полікультурним змістом; самостійно готувати й проводити уроки, прагнути глибокого засвоєння учнями навчального матеріалу, формувати в них зачатки полікультурності, науковий світогляд, логічне мислення, культуру усної й писемної мови, інтерес до предмету, толерантність; проводити додаткові заняття з школярами, готувати наочні посібники та дидактичний матеріал; проводити різнобічну позакласну й позашкільну виховну роботу; організовувати суспільно - корисну працю; встановлювати педагогічно доцільні взаємовідносини з дітьми, їх батьками, вчителями, відповідно до специфіки їх етнічної приналежності; вести шкільну документацію (класний журнал, щоденники учнів), перевіряти зошити; проводити індивідуальну роботу з батьками, батьківським комітетом, виступати на класних батьківських зборах із проблем полікультурного виховання; оволодіти методами й формами організації виховної роботи з дітьми й підлітками в полікультурному регіоні; вміти використати кращий досвід вчителів у роботі за період практики.

Особистісна компетентність студента-практиканта в ході практики: становлення моральних рис і якостей студента; відповідальність та ініціативність при виконанні завдань педагогічної практики; становлення професійних мотивів діяльності студента;

гуманне та толерантне ставлення до дітей в багатонаціональному класному колективі; розуміння значення вчителя в становленні полікультурної особистості молодшого школяра; рівень сформованості міжетнічної толерантності та культури міжнаціонального спілкування студента-практиканта; творчість та креативність при виконанні завдань педагогічної практики.

Критерії оцінювання знань і вмінь

90-100 балів - «відмінно» - студент-практикант володіє вміннями й навиками навчально-виховної діяльності вчителя, вихователя, організатора дитячого колективу в умовах поліетнічного регіону. Самостійно розробляє поурочні й тематичні плани навчальних занять, планує позакласну роботу з акцентом на полікультурну тематику. Застосовує в педагогічній діяльності елементи сучасних освітньо-виховних технологій та ефективні методи, прийоми, способи включення молодших школярів в активну навчально-пізнавальну діяльність. В ході практики встановлює педагогічно доцільні взаємовідносини з дітьми, їх батьками, вчителями.

75-89 балів - «добре» - студент-практикант володіє достатніми вміннями й навиками навчально-виховної діяльності вчителя, вихователя, організатора дитячого колективу в умовах поліетнічного регіону. Допускає неточності при розробці поурочних і тематичних планів навчальних занять, плануванні позакласної роботи згідно з вимогами полікультурної освіти та виховання. Безконфліктно спілкується, проте відчуває труднощі в роботі з батьками учнів.

60-74 бали - «задовільно» - студент-практикант не володіє змістом і вимогами сучасної полікультурної освіти. Не обізнаний з особливостями планування навчально-виховної роботи в школі, класі, досвідом роботи вчителя в умовах поліетнічного регіону. Відчуває труднощі в розробці поурочних і тематичних планів навчальних занять, плануванні позакласної роботи згідно з вимогами полікультурної освіти та виховання. Слабо володіє методикою виховної роботи з учнями початкових класів.

1-59 балів - «незадовільно» з можливістю повторного проходження практики - студент-практикант повністю не виконав програми практики.

Рекомендації

У психолого-педагогічних дослідженнях розроблені основні критерії готовності до професійної діяльності майбутнього педагога. Це: педагогічна свідомість; самостійність емоційного позитивного ставлення до педагогічної діяльності; швидкість адаптації особистості в різних педагогічних ситуаціях; доцільність педагогічних дій; рівень сформованості педагогічних здібностей; володіння педагогічною технікою і технікою міжособистісного спілкування.

Готовність до роботи в поліетнічному регіоні – це сукупність особистісних, психологічних і професійних особливостей вчителя, що формується в процесі навчання, та включає систему поліетнічних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, полікультурних якостей, досвіду, соціальних норм і правил поведінки, необхідних для повсякденного життя й діяльності у сучасному поліетнічному суспільстві, що реалізується в здатності ефективно вирішувати завдання педагогічної діяльності в ході позитивної взаємодії із суб'єктами освітнього процесу - представниками різних етносів. Рекомендуємо провести діагностику готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в поліетнічному регіоні (Див Додаток Б, В, Г, Д, Е, Є).

Велике значення має діяльність педагога по згуртуванню багатонаціонального колективу молодших школярів, основне завдання якого знайти правильні підходи до кожного конкретного представника тієї чи іншої етнічної спільності, чітко уявляти думки і позиції кожної людини з приводу національно забарвлених проблем, що складаються в колективі. Учитель повинен прагнути приводити у відповідність норми і форми спілкування дітей, представників різних етнічних спільнот, широко використовувати знання соціально-психологічних особливостей для найбільш ефективного стимулювання їх активності в колективі.

У процесі згуртування педагог зобов'язаний постійно аналізувати стан справ у міжнаціональних відносинах, стежити за тим, щоб він як об'єктивна передумова сприяв зміцненню дружби і братерства між представниками різних національностей. Особливим напрямом діяльності учителя початкових класів є запобігання

конфліктних ситуацій в дитячому колективі, як наслідку неправильних контактів представників різних національностей, відсутності досвіду взаємовідносин, зайвої вразливості від такого роду досвіду спілкування. На перших порах спільної діяльності представників різних національностей потрібно передбачати деяку замкнутість членів багатонаціонального учнівського колективу в мікрогрупах за етнічною ознакою. Необхідно стежити за тим, щоб інтереси останніх не входили в протиріччя з цілями і завданнями всього дитячого колективу.

Пропонується практикувати проведення виховних годин у формі: зустрічей з представниками різних етносів, волонтерами, учасниками бойових дій, майстер-класів за участю дітей та батьків з виготовлення сувенірів для бійців Української армії. Доцільно впровадити виховні проекти: «Рідний край, де ми, живемо, Україною зовемо», «Я і моя родина», «Моя маленька батьківщина». Проводити тематичні виховні години, бесіди за темами: «Славетні українці (угорці, словаки, роми...)», «Дружба» та ін. Проводити конкурси малюнків, оберегів тощо. Акцент у виховній роботі перенести на засвоєння учнями народних традицій, сутності українських та інших етнічних обрядів, народних свят, легенд, переказів, звичаїв та ін.

Оскільки у молодшому віці у дітей домінує образне мислення, то найбільш характерними є такі форми діяльності: ситуаційно-рольова гра, сюжетно-рольова гра, гра-драматизація, інсценування, гра-бесіда, гра-мандрівка, екскурсія, ігрова вправа, колективне творче панно, бесіда, тематичний зошит, ранок, свято, усний журнал, групова справа, оформлення альбому, уявна подорож, конкурси, ігри, школа ввічливості, демонстрація, розповідь, моделювання, вікторина, екскурсія, виставка малюнків, операція-рейд, виставка-ярмарок, переключка повідомлень, добродійна акція, хвилини з мистецтвом, година спостереження, година милування, спортивні змагання, козацькі забави, театральна вистава, ляльковий театр, ведення літопису класного колективу, веселі старты, естафети, догляд за рослинами і тваринами.

ПРАКТИКА ПЕДАГОГІЧНА ОС «Магістр»

Мета практики полягає у реалізації студентами науково-методичних знань та удосконалення ними навичок професійної діяльності.

Завдання:

- удосконалення студентами навичок організації педагогічного процесу у початковій школі;
- розширення знань про організацію та зміст діяльності вчителя початкової школи в об'єктиві сучасних реформ;
- удосконалення умінь спостерігати, аналізувати, здійснювати контроль та моделювати навчально-пошукову діяльність учнів початкової школи;
- формування вміння застосовувати набуті знання для здійснення науково-дослідної роботи, розвиток дослідницьких умінь та навичок.

Вимоги до рівня знань, навичок і компетенцій, які має виявити студент у процесі практики

Студент повинен **знати**: напрями діяльності учителя початкових класів відповідно до вимог полікультурної освіти; організацію навчально-виховного процесу початкової школи, враховуючи специфіку поліетнічного регіону.

вміти: характеризувати основні напрями діяльності учителя початкових класів; проводити педагогічні дослідження та впроваджувати в практику роботи школи у процесі виконання дипломної роботи ОС «Магістр»; володіти основними методами і прийомами навчання, застосовуючи сучасні педагогічні технології і методики навчання полікультурного спрямування.

Критерії оцінювання знань і вмінь

90-100 балів - «відмінно» - студент-практикант володіє у повному обсязі навичками організації педагогічного процесу у початковій школі, враховує специфіку поліетнічного регіону. Володіє комплексом теоретичних знань про закономірності, принципи, методи, прийоми, засоби, форми сучасного навчання, освітні

педагогічні технології, можливості їх реалізації в початковій школі; про головну мету сучасного виховання, зміст, завдання, напрямки формування та розвитку особистості молодшого школяра, розуміння сутності методів, прийомів, форм організації виховної роботи.

75-89 балів - «добре» - студент-практикант виконує роботу на посаді вчителя початкової школи на достатньому рівні. Враховує специфіку поліетнічного регіону в ході виконання обов'язків класного керівника. Відчуває труднощі при проведенні уроків з використанням сучасних педагогічних технологій навчання. Характеризується умінням толерантного спілкування з вихованцями, їхніми батьками та педагогами.

60-74 бали - «задовільно» - студент-практикант недостатньо володіє методикою навчально-виховної роботи у початковій школі та її специфікою в умовах полікультурного регіону. Відчуває труднощі в ході виконання обов'язків класного керівника, при спілкуванні з представниками багатонаціонального учнівського та батьківського колективу.

1-59 балів - «незадовільно» з можливістю повторного проходження практики - студент-практикант повністю не виконав програми практики.

Рекомендації

Професійна діяльність учителя початкових класів в умовах поліетнічного регіону передбачає, звичайно, окрім відповідного рівня професійної майстерності, ряд особливих вимог щодо його особистісних якостей, спеціальних умінь, навичок тощо. Професійно і соціально значущі якості (емпатія, емоційна стійкість, відповідальність, дипломатичність, політкоректність, культура міжнаціонального спілкування, міжетнічна толерантність) передбачають уміння контролювати прояв власних емоційних реакцій, здатність до співпереживання, соціальної відкритості, тактовності, самоповаги і поваги до інших, терпимість і повагу до представників інших культур. Рекомендуємо студенту-практиканту ознайомитись з сучасними напрацюваннями із питань полікультурної освіти та підготовки майбутніх учителів до роботи в поліетнічному регіоні.

Вважаємо, що, працюючи з учнями, майбутні педагоги зобов'язані створити толерантний простір, тобто сприятливі умови для навчання та виховання. Для цього слід уміти керувати своїми емоціями, поважати права, бажання школярів, створювати умови для співпраці та діалогу в колективі. Потрібно якомога більше говорити про культуру миру, прагнути замінити в мисленні особистості культ сили й домінування на взаємоповагу і співчуття. Повсякденність постійно вимагає толерантності й доброзичливості від кожної людини, а найбільше від учителів. Крім того, взаємини у дитячому колективі мають бути організовані на засадах взаємодопомоги, довіри, доброзичливого й відкритого спілкування. Особливу увагу слід приділяти практиці гуманних взаємин, наполегливій щоденній роботі.

Відповідно, вирішити поставлені завдання може учитель початкових класів, який пройшов спеціальну підготовку до діяльності в полікультурному середовищі, яка включає: знання про розмаїття культур; професійну спрямованість на виховання міжнаціональної толерантності учнів, оволодіння методами впливу в ситуації культурної взаємодії; наявність «власної міжнаціональної ідентичності»; етнопедагогічну культуру, толерантне ставлення до культурного, етнічного розмаїття, що реалізується в майбутній професійній діяльності. Слід зазначити, що етнопедагогічна культура майбутнього вчителя розуміється як складне особистісне утворення, яке включає в себе морально-етнічну спрямованість свідомості, здатність до культурної ідентифікації і самооцінювання власного рівня етнопедагогічної діяльності; професійну освіченість і володіння етнопедагогічними технологіями; морально психологічну вихованість; наявність гуманістичної педагогічної домінанти по відношенню до учнів.

Структура етнопедагогічної культури майбутнього вчителя представлена чотирма компонентами: когнітивним (система знань етнічного характеру; освіченість у сфері предмета, професійно-ділова підготовленість); емоційно-ціннісним (морально-етнічна спрямованість свідомості; потреба й інтерес до етнопедагогічної діяльності, інтеріоризація етнічних цінностей, культурна ідентифікація); діяльнісним (система етнокультурних і етнопедагогічних умінь і навичок; прагнення до етнопедагогічної

самоосвіти та самовдосконалення; досвід етнопедагогічної діяльності); професійно-особистісним (етнічні якості, морально-психологічна вихованість, морально-вольові якості).

Виконуючи обов'язки класного керівника, проводячи виховну роботу з молодшими школярами, студент-практикант повинен усвідомити, що основною метою полікультурного виховання є насамперед усунення суперечності між нормами виховання й навчання домінуючих націй, з одного боку, та етнічних меншин - з іншого. Передбачається взаємна адаптація етнічних груп, відмова етнічної більшості від культурного диктату. Виховання полікультурної особистості є складним процесом, що вимагає знань не лише про особливості розвитку дитячої особистості, а й усвідомлення неминучості її існування в багатокультурному, різноетнічному світі, необхідності формування в неї готовності до спілкування з представниками різних народів.

Сучасні методи полікультурного виховання спрямовано на те, щоб, по-перше, навчити дітей усвідомлювати та розуміти наявні різноманіття, одночасно працюючи над усуненням упередженого ставлення до інших, а по-друге – створити таке шкільне середовище, яке б відображало національну культуру дитини та особливості її рідної мови. Учитель має формувати в учнях такі цінності, як повага та шанобливе ставлення до інших культур, традицій, віросповідань та мов, якими спілкуються різні народи, а також зробити клас таким середовищем, у якому представники усіх культур почуватимуться вільно.

Полікультурність майбутнього громадянина виховується не тільки під час навчального процесу. У вирішенні зазначених завдань важливу роль відіграє позакласна робота, організовуючи яку, майбутні учителі початкових класів повинні ознайомитись з функціями полікультурного виховання: усвідомлення важливості культурного різноманіття для самореалізації особистості; виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; формування уявлень про різноманіття культур та їх взаємозв'язку; розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності і взаєморозуміння.

Таким чином, дана педагогічна практика відіграє важливу роль у формуванні професійної та етнічної культури майбутніх учителів початкових класів, забезпечує взаємодію теоретичної і практичної підготовки з урахуванням специфіки поліетнічного регіону, підвищення готовності студентів до постійного вдосконалення, професійного росту, збагачення творчого потенціалу; реалізує поетапне формування професійної компетентності майбутніх учителів згідно вимог полікультурної освіти та виховання на підставі наступності цілей, принципів, активних методів, ефективних організаційних форм.

АСИСТЕНТСЬКА ПРАКТИКА ОС «МАГІСТР»

Мета практики: забезпечення зв'язку між науково-теоретичною і практичною підготовкою магістрантів, формування у них системи компетентностей для виконання функцій викладача педагогіки вищої школи.

Завдання:

- ознайомлення з сучасним станом навчально-виховної роботи у ВНЗ;
- поглиблення й удосконалення теоретичних знань з педагогічних дисциплін, застосування їх у вирішенні конкретних завдань під час практики;
- вироблення умінь організації основних форм навчання у вищій школі, застосування сучасних технологій і методів, що сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності студента;
- розвиток творчого, дослідницького підходу до майбутньої професійної діяльності;
- формування професійної компетентності викладача вищого навчального закладу, розвиток професійних умінь шляхом залучення магістрів до виконання навчально-методичної, організаційно-виховної та наукової роботи у ВНЗ;

- виховання стійкого інтересу до професії викладача ВНЗ, потреби в педагогічній самоосвіті, виробленні творчого підходу до педагогічної діяльності.

Вимоги до рівня знань, навичок і компетенцій, які має виявити студент у процесі практики

Студент повинен **знати**: зміст професійної діяльності викладача педагогіки вищого навчального закладу; специфіку організації начально-виховної роботи у вищих навчальних закладах; основні методики проведення навчальних занять у ВНЗ; функціональні обов'язки куратора академічної групи; зміст та форми методичної й науково-дослідної роботи; методику проведення виховної роботи зі студентами;

вміти: проектувати, організовувати й аналізувати свою педагогічну діяльність в умовах поліетнічного регіону; аналізувати практичний досвід фахівців вищої школи, оперувати полікультурною термінологією; здійснювати професійну діяльність в полікультурному суспільстві на засадах загальнолюдських та національних цінностей; планувати навчально-методичну, організаційно-виховну та наукову роботу на принципах толерантності, демократії та крос-культурного плюралізму; проводити лекційні, практичні, семінарські заняття у ВНЗ; оцінювати власну діяльність, свої особистісні властивості та якості як майбутнього фахівця, покликаного працювати в багатонаціональному регіоні; проводити емпіричні дослідження та аналізувати результати дослідно-експериментальної роботи з проблеми наукового дослідження.

Критерії оцінювання знань і вмінь

90-100 балів - «відмінно» - студент-практикант усвідомлює сутність процесів навчання й виховання, їхні психолого-педагогічні основи. Володіє знаннями з дидактики навчальних дисциплін та питаннями фахових методик, враховує при цьому особливості поліетнічного регіону. Уміє проектувати, конструювати, організовувати й аналізувати власну педагогічну діяльність. Ефективно організовує навчальну діяльність студентів, керує нею й оцінює її результати з позицій полікультурної освіти. Володіє

методикою проведення заняття із застосуванням мультимедійних засобів навчання.

75-89 балів - «добре» - студент-практикант на достатньому рівні знає сутність процесів навчання й виховання, їхні психолого-педагогічні основи. З незначними недоліками проектує, конструює, організовує й аналізує власну педагогічну діяльність, зумовлену специфікою поліетнічного регіону. Відчуває деякі труднощі у розробці й проведенні різних за формою навчання занять, найбільш ефективних при вивченні відповідних тем і розділів програми.

60-74 бали - «задовільно» - студент-практикант частково володіє знаннями з дидактики навчальних дисциплін та питаннями фахових методик, проте не враховує при цьому особливості поліетнічного регіону. Має труднощі при проектуванні, організації та аналізі власної педагогічної діяльності. Слабо володіє засобами педагогічного спілкування.

1-59 балів - «незадовільно» з можливістю повторного проходження практики - студент-практикант повністю не виконав програми практики.

Рекомендації

Професійна педагогічна підготовка майбутнього вчителя до роботи в поліетнічному регіоні - це складний, динамічний і безперервний процес, який вимагає урахування сучасних вимог полікультурної освіти.

Доречним є ознайомлення студентів-магістрів з структурою полікультурної компетентності особистості, в якій дослідниця Л.Данилова [6] виділяє наступні компоненти: мотиваційно-ціннісний компонент, який включає мотиви, мету, ціннісні установки особистості, що передбачає ставлення до майбутньої суспільно-корисної діяльності як до цінності та потреби учня у формуванні й самовихованні полікультурної компетентності; когнітивний компонент, який характеризує сукупність знань про культуру, сутність і способи самовиховання полікультурної компетентності; здатність до систематизації й узагальненню знань; діяльний компонент, який передбачає наявність умінь вступати в інтеркультурну комунікацію з носіями іншомовної культури,

передавати інструментарій самопізнання й саморозвитку іншому, рефлексувати власну діяльність і поведінку; емоційний - обумовлює позитивне оцінювання педагогічних явищ із опорою на соціальні та особистісні значимі цінності, здатність сприймати внутрішній світ іншого й ототожнювати себе з ним.

Основними компонентами полікультурної компетентності педагога прийнято вважати:

1) полікультурну грамотність (культурологічні, етноісторичні знання про розмаїття культур, що складають одне середовище; самопізнання, що виникає із самоспостереження, розуміння властивостей середовища, у якому живемо, та його впливу на оточуючих; гнучкий підхід до національних та культурних норм тощо);

2) уміле використання знань, умінь і навичок полікультурності, у педагогічній діяльності (правильний відбір навчального матеріалу, форм, методів і прийомів роботи з учнями, знаходження в змісті навчальної дисципліни, що викладає вчитель, тем та проблем, які пов'язані з полікультурністю);

3) професійно-особистісні якості вчителя (здатність розуміти внутрішній світ учнів, здатність до активного впливу на учнів, емоційна стійкість, уміння спілкуватися, любов до дітей, толерантність, доброта, відповідальність, стабільність нервового стану тощо).

Узагальнюючи погляди наукових діячів на питання про структуру полікультурної компетентності, ми приходимо до висновку про те, що в структурі полікультурної компетентності необхідно виокремити наступні компоненти: когнітивний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісний.

Так, когнітивний компонент передбачає сформованість системи полікультурних знань, що виступають орієнтовною основою діяльності особистості у полікультурнім суспільстві. Мотиваційно-ціннісний компонент являє собою систему мотиваційно-ціннісних утворень: мотивів, цінностей, інтересів, потреб, полікультурних якостей, що регулюють повсякденне життя й діяльність особистості у полікультурнім суспільстві. Діяльнісний компонент відображує сформованість полікультурних умінь і навичок щодо дотримання

соціальних норм і правил поведінки у полікультурнім суспільстві, наявність досвіду позитивної взаємодії із представниками різних культур. Перераховані компоненти є тією базою, на якій відбувається подальший розвиток у майбутніх вчителів полікультурної компетентності. Когнітивний компонент є ведучим у структурі полікультурної компетентності учня, тому, що на його основі формуються й розвиваються наступні компоненти структури.

Отже, процес формування полікультурної компетентності студентів може бути успішним за таких дидактичних умов: забезпечення інтеграції полікультурної інформації з основним програмним матеріалом навчальних предметів; забезпечення взаємозв'язку навчальної та практичної діяльності в процесі формування полікультурної компетентності.

Доцільно в рамках викладацької діяльності майбутнім викладачам педагогіки акцентувати увагу на полікультурних аспектах при проведенні занять і виховних заходів зі студентами.

Вважаємо за необхідне студентам-практикантам усвідомити полікультурний зміст професійної педагогічної підготовки, який містить у собі завдання, що відповідають вимогам особистісно-орієнтованої освіти, а саме: розвиток міжкультурної компетентності у кожного суб'єкта професійної підготовки – представника тієї або іншої культури (формування образу своєї культури, її основних цінностей, вироблення рефлексивного відношення до культурних феноменів); формування позитивних «Я - і Ми концепцій» у всіх суб'єктів професійної підготовки; формування полікультурних цінностей і навичок міжкультурної взаємодії (ціннісного відношення, вмінь і реального досвіду взаємодії з представниками інших культур, обміну цінностями, ідеями і встановлення рівноправних відносин); досягнення оптимальних для кожного індивіда та його культурної ідентичності результатів, а також оптимального розвитку й інтеграції культури в контексті професійної підготовки; формування перспективи існування і взаємодії різних культур у процесі професійної підготовки; набуття досвіду міжкультурної комунікації (у тому числі подолання міжкультурних протиріч і конфліктів) як основа визначення успішних життєвих і професійних стратегій [13].

Етапи формування полікультурної компетентності:

- теоретичний: здобуття етнокультурних знань (енциклопедичних та методичних) спрямованих на формування позитивного ставлення як до своєї культури так і до представників інших культур;

- виховний: виховання поваги до етнокультурних традицій різних етносів;

- практичний: формування етнокультурних умінь, навичок, моделей поведінки тощо;

- діяльнісний: застосування необхідних для здійснення полікультурної освіти знань, умінь і навичок.

Рекомендуємо у професійній діяльності викладача вищого навчального закладу враховувати аспекти досліджень В. Андрущенка [1, с.14] щодо необхідності побудови системи навчальних закладів, яка б забезпечувала досягнення таких основних цілей: забезпечення законних прав та задоволення освітніх і культурних потреб національних (етнічних), мовних, культурних меншин; формування повноцінних уявлень про етнічне й мовно-культурне різноманіття сучасного українського суспільства та внесок різних етнічних груп та народів-сусідів у нашу історію та культуру, знань про мови та культури великих і малих народів, що населяють Україну, переконаності в цінності культурного різноманіття та плюралізму; виховання у представників усіх національностей взаємного взаєморозуміння, поваги й толерантності, здатності до міжетнічного й міжкультурного діалогу; поєднання виховання лояльних, патріотичних громадян демократичної держави.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. Основні тенденції розвитку вищої освіти на рубежі століть / В. Андрущенко // Вища освіта України. - 2001. - № 1. - С. 11 - 17.
2. Атрощенко Т. Полікультурна компетентність – невід’ємна складова професійної компетентності сучасного учителя початкових класів / Т. Атрощенко // International scientific-practical conference Forming of modern educational environment: benefits, risks, implementation mechanisms: Conference Proceedings, September 29, 2017. Tbilisi: Baltija Publishing, pages 145-148.
3. Атрощенко Т.О. Професійна підготовка майбутнього вчителя до навчально-виховної роботи в початкових класах з багатонаціональним складом учнів /Т.О.Атрощенко // The Summer Science Symposium «Science and Policy - Dialogue in Europe», 1-3 August, Tallinn, Estonia, 2016.- С.18-24.
4. Атрощенко Т.О. Суть і структура полікультурної компетентності вчителя /Т.О.Атрощенко //Збірник наукових праць «Педагогічні науки». – Випуск LXXI. - Херсон: Видавництво ХДУ, 2016. - С. 67-71.
5. Атрощенко Т.О. Теоретичні аспекти готовності майбутніх вчителів до професійної діяльності в етнопедагогічному середовищі початкової школи /Т.О.Атрощенко //Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота». – 2016. – Випуск 1 (38). – С.11-14.
6. Данилова Д.Ю. Формирование поликультурной компетентности студентов / Л.Ю. Данилова // Учитель. – 2007. – № 3. – С. 12-15
7. Заслуженюк В.С. Формування в школярів культури міжнаціонального спілкування / В.С.Заслуженюк, В.В. Присакар // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 2. – С. 66 – 74.
8. Методика виховної роботи в літніх оздоровчих таборах : [методичні рекомендації до лабораторних робіт] / [Яковець Н. І. Стрельнікова Н. М., Дубровська Л. О., Філоненко О. С. та інші] ; за ред. Н. І. Яковець. – Ніжин: Вид-во НДУ ім. Миколи Гоголя, 2004.- 54с.

9. Педагогічна практика в початковій школі: посібник / за ред. О. Б. Будник. – Івано-Франківськ: ПП Бойчук А.Б., 2016. – 308 с.
10. Пенішкевич Д.І., Платаш Л.Б., Шоліна Т.В. Методика організації табірної зміни: Навч.-мет.посібник /Д.І.Пенішкевич, Л.Б.Платаш, Т.В.Шоліна. – Чернівці: Рута, 2004. – 160 с.
11. Присакар В. В. Виховання міжетнічної толерантності у структурі морально- духовного розвитку школяра / В. В. Присакар // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. Збірник наукових праць. – К. : Інститут проблем виховання АПН України, 2002. – Кн. I. – С. 138-145.
12. Сухомлинська О. В. Етнопедагогіка – засіб полікультурного виховання / О. В. Сухомлинська // Український оглядач. – 1994. – № 8. – С. 2.
13. Якса Н. В. Теоретичні засади професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів до взаємодії суб'єктів освітнього процесу в умовах полікультурності Кримського регіону / Н.В.Якса. - Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2006. - 433 с.
14. Villegas A. M. Culturally responsive pedagogy for the 1990's and beyond / A. M. Villegas. – Washington: ERIC Clearinghouse on Teacher Education. – 1991. – P. 568-599.

Інформаційні ресурси

15. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/education/average>.
16. Закон України «Про позашкільну освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
17. Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv.
18. Положення про літній пришкільний табір з денним перебуванням [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://on2.docdat.com/docs/1722/index-5468.html>
19. Щодо виховання сучасного громадянина в полікультурному середовищі засобами позакласної роботи Лист МОНмолодьспорт № 1/9-530 від 27.07.12 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/pozashk_osv/30473/

**Схема розгорнутої психолого-педагогічної
характеристики першокласників**

1. Особливості навчальної діяльності

1.1 Довільність психічних процесів:

- група здоров'я;
- здатний зосередитись на розв'язуванні задачі та не відволікатись на сторонні подразники;
- може поставити перед собою конкретну навчальну мету й послідовно її досягти;
- розуміє вимоги вчителя і намагається їх виконувати;
- про виникненні навчальних труднощів на уроці докладає зусилля для їх подолання;
- рівень активності та самостійності у виконанні домашніх завдань;
- особливості уваги: концентрація, стійкість.

1.2 Розвиток мислення:

- на уроці демонструє здатність узагальнювати свої знання;
- здатен відділяти суттєві властивості предметів від не суттєвих;
- орієнтується в основних поняттях часу.

1.3 Сформованість основних навчальних дій:

- розуміє завдання;
- здатний виділяти в завданні основне питання, визначати шляхи виконання завдання;
- може здійснювати прості операції мислення в умі, без опори на наочний матеріал.

1.4 Рівень розвитку мови:

- може переказувати зміст тексту або розповідь вчителя своїми словами;
- зв'язано висловлює свої думки;
- має достатній словниковий запас.

1.5 Рівень розвитку тонкої моторики:

- пише розбірливо, виконує основні вимоги;

- здатний малювати дрібні деталі, точно обводити контур;

1.6 Розумова працездатність:

- зберігає розумову працездатність упродовж цілого уроку;
- здатний працювати в єдиному темпі з усім класом;
- працездатність під час виконання домашніх завдань;
- засвоює шкільну програму.

2. Особливості поведінки та спілкування

2.1 Взаємодія з ровесниками:

- активний у спілкуванні, сам вибирає собі партнерів для гри та занять;

- не провокує конфліктів з ровесниками, не б'є першим;
- має постійних товаришів у класі.

2.2 Взаємодія з педагогами:

- може звернутися з проханням до вчителя;
- з повагою ставиться до вчителя і дотримується потрібної дистанції у спілкуванні з ним;
- прислухається до зауважень та вимог вчителя, намагається їх виконувати.

2.3 Дотримання соціальних та етичних норм:

- підтримує охайний зовнішній вигляд упродовж дня;
- не списує домашні завдання;
- дотримується правил поведінки та спілкування, що прийняті в класі.

2.4 Саморегуляція поведінки:

- відповідаючи біля дошки, контролює рухи свого тіла;
- володіє собою в ситуаціях, що вимагають зосередженості, мовчання або обмеженості рухів.

2.5 Активність та автономність поведінки:

- контролює свої емоції;
- достатньо активний на уроці, намагається проявити свої знання;
- проявляє зацікавленість у здобутті нових знань;
- здатен чергувати по класу.

3. Ставлення до навчальної діяльності

3.1 Наявність та характер навчальної мотивації:

- не пропускає уроки без поважної причини;
- проявляє зацікавленість у позитивній оцінці;
- має все необхідне шкільне приладдя;
- особливості мотивації.

3.2 Сталий емоційний стан у школі:

- адекватно реагує на оцінку та критичні зауваження;
- рівень тривожності невисокий.

4. Ставлення до світу та до самого себе

4.1 Ставлення до ровесників:

• емоційно-позитивне сприймання своїх відносин з ровесниками.

4.2 Ставлення до значимої діяльності:

- позитивне сприймання школи та навчання.

4.3 Самооцінка:

- рівень самооцінки.

Додаток Б

Анкета самоаналізу учителів початкових класів

Обміркуйте кожне запитання і відповідайте на них якомога точніше.

1. Чи вважаєте Ви, що у Вашому класі досягнуто взаєморозуміння між Вами і учнями?

2. Чи розмовляють учні інших національностей з Вами достатньо широко?

3. Чи знаєте Ви позашкільні інтереси всіх Ваших вихованців?

4. Чи знаєте Ви необхідний для молодших школярів обсяг знань про елементи культури рідного краю?

5. Чи є у Вас спільне з учнями захоплення певним видом художньої культури рідного краю?

6. Чи буваєте Ви разом зі своїми учнями в театрах, на виставках і концертах народного мистецтва?

7. Чи звертаються до Вас учні з проханням допомогти вирішити конфлікт, пов'язаний з етнічним або релігійним неприйняттям дітей?

8. Чи можете Ви стверджувати, що під час Вашої відсутності в класі все буде проходити так само, як і при Вас?

9. Чи влаштовують Вам учні «свята для душі», чи прагнуть порадувати Вас?

10. Чи звертаються до Вас батьки учнів за допомогою і порадою з питань виховання в дітей почуття поваги до національних традицій, звичаїв, мистецтва?

11. Чи добре Ви знаєте домашні умови, в яких живуть Ваші учні? Чи підтримуються в родині прояви національної культури?

12. Наявність у Вашому класі змішаних сімей в національному плані.

13. Культура якої національності в такій сім'ї переважає?

14. Чи часто Ви відчуваєте моральне задоволення, отримуєте задоволення від спілкування з учнями в процесі естетичної діяльності, спрямованої на виховання в дусі толерантності?

Дякуємо за участь в опитуванні!

Анкета
для дослідження рівня сформованості етнічної толерантності
фахівців початкової освіти

Стать:

1) Чоловік. 2) Жінка.

1. **Вік:** ____.

2. **Ваша національність** _____.

3. **Яку людину можна вважати толерантною? Які риси зазвичай має така людина?**

Ці питання спробуємо з'ясувати за допомогою опитувальника.

Спочатку з перелічених рис оберіть ту, яка на вашу думку, у вас яскраво виражена. В колонці А навпроти цієї риси поставте знак «+». Потім у колонці Б виберіть рису, яка, на Ваш погляд, повинна обов'язково бути в ідеальній толерантній особистості, й проти неї також поставте знак «+».

№	Риси толерантної особистості	А	Б
1	Терпіння		
2	Почуття гумору		
3	Доброзичливість		
4	Уміння слухати		
5	Здатність співпереживати		
6	Альтруїзм		
7	Уміння поставити себе на місце іншої людини		
8	Уміння володіти собою (витримка)		
9	Довіра		
10	Чуйність		

4. **Чи відносите Ви себе до категорії толерантних у ставленні до інших націй?**

1) Так. 2) Ні. 3) Важко відповісти.

5. **Чи однаково Ви ставитеся до представників всіх національностей?**

1) Так. 2) Ні.

6. У випадку відповіді «ні» вкажіть, будь ласка, до людей яких національностей Ви ставитеся з упередженням? _____

7. Як Ви ставитеся до переселенців з тимчасово окупованих територій?

- 1) Негативно. Вони самі винні в ситуації. 2) Їм слід допомагати.
3) Важко відповісти.

8. Чи бажаєте Ви працювати в полікультурному регіоні?

- 1) Так. 2) Ні. 3) Важко відповісти.

9. Чи готові Ви до професійної діяльності з ромським населенням?

- 1) Так. 2) Ні. 3) Важко відповісти.

10. Чи потрібні в багатонаціональних регіонах окремі школи для етнічних меншин?

- 1) Так. 2) Ні. 3) Важко відповісти.

11. Чи були Ви свідками конфліктів на національному ґрунті?

- 1) Так. 2) Ні.

12. З чим у Вас асоціюється поняття «етнічна толерантність»?

- 1) «Терпимість». 2) Рівне ставлення до інших національностей.
3) Повага. 4) Розуміння. 5) Прийняття іншої культури. 6) Важко відповісти.

13. Чи знаєте Ви мови національних меншин, які проживають у вашому регіоні? Які? _____.

14. Чи знайомі Ви з національним складом вашої області, культурними і релігійними особливостями національних меншин?

- 1) Так. 2) Ні. 3) Частково.

15. Чи є серед Ваших друзів представники іншої, ніж ви, національності?

- 1) Так. 2) Ні.

16. Коли Ви вперше отримали елементарні знання про міжетнічні відносини?

- 1) В дитинстві. 2) В молодшому шкільному віці. 3) В юнацькому віці.

18. Які чинники, на Вашу думку, сприяють формуванню етнічної толерантності?

1) Особливості виховання в сім'ї. 2) Позитивний досвід спілкування з представниками інших національностей. 3) Знайомство з особливостями культури інших народів. 4) Подорожі до інших країн світу. 5) Навчання у вищому навчальному закладі.

19. Хто надав Вам інформацію про особливості міжетнічних відносин?

1) Батьки і рідні. 2) Вчителі. 3) Друзі. 4) ЗМІ.

20. Чи отримуєте Ви під час навчання в університеті достатні знання про традиції, культуру, виховний досвід народів, які проживають в Україні?

1) Так. 2) Ні.

Дякуємо за участь в опитуванні!

ТИПИ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ (Г.У.Солдатова, С.В.Рижова)

Дана методична розробка дозволяє діагностувати етнічну самосвідомість і її трансформації в умовах міжетнічної напруженості. Один з показників трансформації етнічної ідентичності - це зростання етнічної нетерпимості (інтолерантності). Толерантність / інтолерантність - головна проблема міжетнічних відносин в умовах зростання напруженості між народами - стала ключовою психологічною змінною при конструюванні даного опитувальника.

Ступінь етнічної толерантності респондента оцінюється на основі наступних критеріїв: рівня «негативізму» по відношенню до власної та інших етнічних груп, порога емоційного реагування на іноетнічне оточення, вираженості агресивних і ворожих реакцій у ставленні до інших груп.

Типи ідентичності з різною якістю і ступенем вираженості етнічної толерантності виділені на основі широкого діапазону шкали етноцентризму, починаючи від «заперечення» ідентичності, коли фіксується негативізм і нетерпимість по відношенню до власної етнічної групи, і закінчуючи національним фанатизмом - апофеозом нетерпимості і вищим ступенем негативізму по відношенню до інших етнічних груп.

Опитувальник містить шість шкал, які відповідають наступним типам етнічної ідентичності.

1. Етнотнігілізм - одна з форм гіпоідентичності, що представляє собою відхід від власної етнічної групи і пошуки стійких соціально-психологічних ніш не по етнічному критерію.

2. Етнічна індиферентність - розмивання етнічної ідентичності, виражене в невизначеності етнічної приналежності, неактуальність етнічності.

3. Норма (позитивна етнічна ідентичність) - поєднання позитивного ставлення до власного народу з позитивним ставленням до інших народів. У поліетнічному суспільстві позитивна етнічна ідентичність має характер норми і властива переважній більшості. Вона задає такий оптимальний баланс толерантності по відношенню

до своєї зрілості й інших етнічних груп, який дозволяє розглядати її, з одного боку, як умову самостійності і стабільного існування етнічної групи, з іншого - як умову мирної міжкультурної взаємодії в поліетнічному світі.

Посилення деструктивності в міжетнічних відносинах обумовлено трансформаціями етнічної самосвідомості за типом гіперідентичності, яка відповідає в опитувальнику трьома шкалам:

4. Етноегоїзм - даний тип ідентичності може виражатися в простій формі на вербальному рівні як результат сприйняття через призму конструкту «мій народ», але може припускати, наприклад, напруженість і роздратування в спілкуванні з представниками інших етнічних груп або визнання за своїм народом права вирішувати проблеми за «чужий» рахунок.

5. Етноізоляціонізм - переконаність у перевазі свого народу, визнання необхідності «очищення» національної культури, негативне ставлення до міжетнічних шлюбних союзів, ксенофобія.

6. Етнофанатизм - готовність йти на будь-які дії в ім'я етнічних інтересів, аж до етнічних «чисток», відмови іншим народам в праві користування ресурсами і соціальними привілеями, визнання пріоритету етнічних прав народу над правами людини, виправдання будь-яких жертв в боротьбі за благополуччя свого народу.

Етноегоїзм, етноізоляціонізм і етнофанатизм представляють собою ступені гіперболізації етнічної ідентичності, що означає появу дискримінаційних форм міжетнічних відносин. У міжетнічній взаємодії гіперідентичність проявляється в різних формах етнічної нетерпимості: від роздратування, яке виникає як реакція на присутність членів інших груп, до відстоювання політики обмеження їх прав і можливостей, агресивних і насильницьких дій проти іншої групи і навіть геноциду (Солдатова, 1998).

В результаті серії експертних оцінок і пілотажних досліджень були відібрані 30 суджень - індикаторів, що інтерпретують кінець фрази: «Я - людина, яка ...». Індикатори відображають ставлення до власної та інших етнічних груп в різних ситуаціях міжетнічної взаємодії.

Бланк методики

Інструкція: Нижче наводяться висловлювання різних людей з питань національних відносин, національної культури. Подумайте, наскільки Ваша думка збігається з думкою цих людей. Визначте свою згоду або незгоду з даними висловлюваннями.

Я - людина, яка ...

Згоден. Скоріше згоден. У чомусь згоден, в чомусь ні. Скоріше не згоден. Не згоден.

1. поважає спосіб життя свого народу, але з великим інтересом ставиться до інших народів;

2. вважає, що міжнаціональні шлюби руйнують народ;

3. часто відчуває перевагу людей іншої національності;

4. вважає, що права нації завжди вище прав людини;

5. вважає, що в повсякденному спілкуванні національність не має значення;

6. визнає спосіб життя тільки свого народу;

7. зазвичай не приховує своєї національності;

8. вважає, що справжня дружба може бути тільки між людьми однієї національності;

9. часто відчуває сором за людей своєї національності;

10. вважає, що будь-які засоби хороші для захисту інтересів свого народу:

11. не віддає переваги будь-якої національної культури, включаючи і свою власну;

12. нерідко відчуває перевагу над іншими народами;

13. любить свій народ, але поважає мову і культуру інших народів;

14. вважає за необхідне зберігати чистоту нації;

15. важко поєднується із людьми своєї національності;

16. вважає, що взаємодія з людьми інших національностей часто буває джерелом неприємностей;

17. байдуже ставиться до своєї національної приналежності;

18. відчуває напругу, коли чує навколо себе чужу мову;

19. готовий мати справу з представником будь-якого народу, не дивлячись на національні відмінності;

20. вважає, що його народ має право вирішувати свої проблеми за рахунок інших народів;

21. часто відчуває неповноцінність через свою національну приналежність;

22. вважає свій народ більш обдарованим і розвиненим порівняно з іншими народами;

23. вважає, що люди інших національностей повинні бути обмежені в праві проживання на його національній території;

24. дратується при близькому спілкуванні з людьми інших національностей;

25. завжди знаходить можливість мирно домовитися в міжнаціональній суперечці;

26. вважає за необхідне «очищення» культури свого народу від впливу інших культур;

27. не поважає свій народ;

28. вважає, що на його землі всі права користування природними і соціальними ресурсами повинні належати тільки його народу;

29. ніколи серйозно не ставився до міжнаціональних проблем;

30. вважає, що його народ не кращий і не гірший, ніж інші.

Обробка результатів

Відповіді опитаних переводяться в бали відповідно до шкали:

«Згоден» - 4 бали;

«Скоріше згоден» - 3 бали;

«В чомусь згоден, в чомусь ні» - 2 бали;

«Скоріше не згоден» - 1 бал;

«Не згоден» - 0 балів.

Потім підраховується кількість балів по кожному з типів етнічної ідентичності (в дужках вказані пункти, що працюють на даний тип):

1. Етніцизм (пункти: 3, 9, 15, 21, 27).

2. Етнічна індиферентність (5, 11, 17, 29, 30).

3. Норма (позитивна етнічна ідентичність) (1, 7, 13, 19, 25).

4. Етногеографізм (6, 12, 16, 18, 24).

5. Етноізоляціонізм (2, 8, 20, 22, 26).

6. Етнофанатизм (4, 10, 14, 23, 28).

Залежно від суми балів, набраних випробуваним за тією чи іншою шкалою (можливий діапазон - від 0 до 20 балів), можна судити

про вираженість відповідного типу етнічної ідентичності, а порівняння результатів за всіма шкалами між собою дозволяє виділити один або кілька домінуючих типів.

Анкета

**для виявлення значення полікультурної компетентності для
учителя початкових класів**

1. Полікультурна компетентність – це....
2. Наявність полікультурної компетентності значно розширює
мої
можливості у діяльності в поліетнічному регіоні тому, що...
 3. Я хочу формувати полікультурну компетентність у моїх
учнів та консультувати їхніх батьків з відповідних питань.
 4. Мене приваблює пізнання культурних відмінностей та
особливостей
іншого народу.
 5. Я маю велике бажання сформувати у себе полікультурну
компетентність, тому що....
 6. Вивчення традицій та звичаїв інших етносів для мене це....
 7. Сформувати полікультурну компетентність можливо за
умов....
 8. Працювати в багатонаціональному учнівському колективі
для мене....
 9. Працювати з учнями-ромами....
 10. Моє ставлення до дітей мігрантів....

Дякуємо за участь в опитуванні!

Анкета для виявлення рефлексії студентів

Якщо ви погоджуєтесь із твердженням, виберіть варіант – так, якщо не погоджуєтесь – ні.

1. Думаю, що полікультурна компетентність є дуже важливою, але без неї можна мати високий рівень професійної компетентності

2. Активне впровадження ідей полікультурності сприяє формуванню в людей готовності співпрацювати один з одним у багатоетнічному середовищі.

3. Сучасні педагогічні реалії вимагають, з одного боку, враховувати в освіті етнокультурний фактор, з іншого – створювати умови для пізнання культури інших народів, виховання толерантних стосунків між людьми, що належать до різних конфесій, етносів, рас.

4. Полікультурна освіта розширює горизонти освітньої діяльності, сприяє формуванню в індивіда поліфонічного сприйняття світу, культивує толерантність як моральний ідеал та норму поведінки.

5. До професійно значимих якостей полікультурно компетентного педагога варто віднести: гнучкість (уміння адаптуватися до ситуації педагогічної взаємодії, що змінюються); комунікабельність (уміння будувати діалог з представниками різних національностей); здатність до співробітництва (відкритість педагога та готовність його до будь-яких форм взаємодії); емпатичність (уміння емоційно відгукуватися на проблеми учня); толерантність (сприймати, поважати думки, переконання учня).

6. Незважаючи на відмінності між расами у зовнішніх фізичних ознаках, варто зазначити, що ніякої біологічної різниці між ними не існує.

7. Розглядаючи загальнолюдське й національне в культурі, видно, що всі культури мають багато спільного, наприклад, такі цінності як любов, добро, справедливість, свобода, взаємодопомога тощо притаманні всім культурам. Водночас вони різняться між собою мовою, способом життя, віруваннями, звичаями, традиціями,

обрядами тощо. Важливо, щоб такі відмінності не сприймалися як негатив, а усвідомлювалися як цінності тієї чи іншої культури, на які впливають певні умови (природні, соціальні).

8. Взаємодія між різними культурними групами допоможе у вирішенні важливих проблем, формуватиме толерантне ставлення один до одного, спонукатиме до ведення конструктивного діалогу.

9. Культурний обмін передбачає обмін досягненнями національної культури під час міжкультурних контактів.

10. Знання про міжетнічні, міжкультурні та міжконфесійні відносини також дуже важливі, оскільки вони сприятимуть виробленню позитиву у взаєминах.

11. Негативним проявом міжетнічних відносин є шовінізм (агресивна форма націоналізму), пов'язаний із зверхністю своєї нації над усіма іншими (людиноненавистницьке ставлення до представників інших етносів). Сучасне світове суспільство не може будувати стосунки лише на конфліктах, оскільки наслідки таких відносин будуть жахливими. Тож зараз важливо шукати шляхи, які б зближували народності.

12. В сучасних умовах майже кожна людина у світі входить до системи етнокультурних стосунків, тому толерантність є об'єктивною необхідністю у процесі численних контактів людини з іншими етносами у багатокультурному світі.

13. Пошук спільних рис між культурами сприяє їх зближенню, кращому розумінню, призводить до інтеграції

14. Знання про міжетнічні, міжкультурні та міжконфесійні відносини також дуже важливі, оскільки вони сприятимуть виробленню позитиву у взаєминах.

Дякуємо за участь в опитуванні!

Анкета

для визначення здатності до полікультурного діалогу

Мета: визначення здатності спілкуватись з представником іншої країни.

1. Уявіть собі таку ситуацію: Ви йдете вулицею і до Вас звертається іноземець мовою, яку ви вивчаєте, і питає як знайти ... вулицю.

- З радістю допоможу йому, проведу його до потрібної вулиці і під час цього запитаю про країну, в якій він проживає.

- Відповім на його питання і піду своєю дорогою.

- Скажу, що не знаю.

2. Ви супроводжуєте іноземця і він просить Вас побути його перекладачем, поки він знаходиться в Україні. Ваші дії:

- Одразу ж погоджусь, оскільки мені це дуже цікаво.

- Погоджусь, але обов'язково запитаю про погодинну оплату.

- Відмовлюсь.

3. Спілкуючись з іноземцем, чи будете Ви розповідати про культурні особливості своєї країни?

- Так, обов'язково.

- Якщо він питає – то, так.

- Я не буду йому розказувати нічого про свою країну.

4. Чи запитаєте Ви у іноземця номер його телефону, щоб ще зустрітись та поспілкуватись на тему культурних особливостей ваших країн?

- Обов'язково запитаю.

- Якщо він запитає мій номер, тоді я спитаю його номер телефону.

- Ні, я не маю такого бажання.

5. Чи запропонуєте Ви іноземцю свою допомогу у разі наступного його візиту?

- Обов'язково.

- Можливо.

- Думаю, що – ні.

Дякуємо за участь в опитуванні!

Орієнтовні теми виховних заходів та бесід в процесі роботи з дітьми і підлітками в літній період

- Вечір «Давайте познайомимось».
- Конкурс «Пензлик миру та злагоди».
- Вікторина «Відкрий для себе традиції дружніх народів».
- Конкурс малюнків на асфальті «Краса моєї України», «Моя дитяча мрія», «Край в якому я живу».
 - Розважальна програма «Словацькі (угорські, румунські та ін.) народні ігри в гості йдуть до нас».
 - Спортивне свято «Забави різних народів світу»;
 - Літературна вікторина «Поети та письменники сучасної Європи».
 - Бесіди: «Твоє ставлення до представників інших рас»; «Що таке міжетнічна толерантність?»; «Релігія і сучасний світ»; «Закарпаття - мій рідний край»; «Скарби гумору різних країн світу»; «Народи Європи в часи Великої Вітчизняної війни: сторінки історії»; «Дитинство, опалене війною», «Діти-переселенці: як забути жахіття війни?»; «Урок толерантності і милосердя».

Рекомендуємо при плануванні заходів врахувати державні свята та пам'ятні дати:

- 1.06 - Міжнародний день захисту дітей. Всесвітній день батьків.
- 4.06 - Всесвітній день безвинних дітей-жертв агресії.
- 5.06 - Всесвітній день навколишнього середовища.
- 15.06 - День захисту людей похилого віку.
- 20.06 - Всесвітній день біженців.
- 22.06 - День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні.
- 28.06 - День Конституції України.
- 15.07 – День українських миротворців.
- 30.07 – Міжнародний день дружби.
- 12.08 - Міжнародний день молоді. День молодіжних та дитячих громадських організацій.
- 23.08 - День Державного прапора України.
- 24.08 - День Незалежності України.

Даїгностика адаптації першокласника

Діагностичний інструментарій

Методики для дітей:

Анкета для оцінювання рівня шкільної мотивації й адаптації
Н. Лусканової.

Малюнок «Мій клас».

Тест «Тривожність» (Р.Темл, М. Доркі, В. Амен).

Методика «Інтерв'ю».

Тест «Будиночок» (за Н.Й.Гуткіною).

Методика «Четверте зайве».

Тест «Запам'ятовування 10 слів» (за С.Рубінштейном).

Методика «Послідовність подій» (за А.Бернштейном).

Тест «Віддалені асоціації» (за А.Медніком).

Методика «Домінування пізнавального чи ігрового мотиву
дитини» (за Н.Гуткіною).

Методика «Обведи контур».

Орієнтований графічний тест Керна-Йерасека.

Методика «Графічний диктант» (за Д.Ельконіним).

Методика «Сходинки».

Методики «Будиночки» (О. Орехова).

«Школа звірів» (Н. В'юнова, К. Гайдар).

Методики для батьків і учителів:

Методика «Експертна оцінка адаптованості дитини до
школи» (В.Чирков, О.Соколова, О.Сорокіна).

Опитувальник для визначення рівня адаптації дитини до
школи (Л.М. Ковальова, Н.Н. Тарасенко).

Анкета для батьків «Чи готова дитина до школи?».

Опитувальник учителя.

Програма вивчення особистості учня та його сім'ї

Розділ 1. Загальні відомості:

1. Прізвище. Ім'я. По батькові.
2. Дата народження.
3. Домашня адреса.
4. Відомості:

а) члени сім'ї: батько, мати та інші члени, які проживають разом з учнем, їхні професії, місце роботи, займана посада;

б) соціально-демографічні умови сім'ї: багатодітна, неповна, хворі батьки або інваліди:

в) матеріальні та житлово-побутові умови: малозабезпечені, які проживають у поганих житлово-побутових умовах; санітарно-побутові умови; який характер взаємовідносин батьків та інших членів сім'ї з дитиною: сліпе обожнювання, дбайливість, дружба, довіра, рівноправність, відчуженість, дріб'язкова опіка, повна самостійність, незалежність, безконтрольність;

г) соціально-психологічні умови: несприятливий психологічний клімат у сім'ї, педагогічно неспроможні батьки, емоційно-конфліктні відносини у сім'ї;

д) криміногенні умови: аморальний спосіб життя, зловживання алкоголем, вживання наркотиків, жорстоке поводження з дітьми.

Розділ 2. Стан здоров'я дитини:

Цей розділ дуже важливий в зв'язку зі зміною загальних валеологічних тенденцій шкільного життя.

Розділ 3. Навчальні досягнення школяра (як основа побудови його індивідуальної освітньої програми).

Характеристика умінь і навичок, що проявляються в учня:

1) комунікативні (усі види вербального і невербального спілкування);

2) загальнонавчальні (навички грамотної лічби, письма, читання, а також поінформованість про організаційну сторону освітнього процесу і здатність його коригувати відповідно до потреб власної особистості);

3) загальнокультурні (орієнтація на гуманістичні цінності, толерантність, потреба в засвоєнні культури, прагнення до самореалізації через переживання власного досвіду);

4) полікультурні (наявність інформаційно-теоретичних знань про свій народ та інші етноси, позитивних емоційно-чуттєвих уявлень у ставленні до свого та інших народів; толерантних світоглядних установок, орієнтацій до представників інших народів та етнічних груп; уміння вести діалог з представниками іншої культурної групи, поважливе та толерантне ставлення до їхніх традицій, переконань, цінностей);

5) соціальні (самовизначення і соціальна позиція в групі, класі, школі, сім'ї та інших суспільних інститутах, виконання різних соціальних ролей і установок);

6) трудові (навички елементарної трудової діяльності, а також ступінь орієнтування у світі професій);

7) дослідні (оволодіння загальнологічними уміннями: порівняння, класифікація, узагальнення; інтуїцією, прийомами досліджень тощо).

Розділ 4. Особистість дитини.

1. Чи вступає в конфліктні відносини (ні; якщо так, то рідко або часто) з батьками, з однокласниками.

2. Характер товариськості (відсутній, вибірковий, великий).

3. Яку роль виконує: а) в родині; б) у школі (ініціатор, виконавець);

4. Чи виявляє позитивні якості і форми поведінки (ні; якщо так, то рідко, часто або завжди): а) повага до батьків, старших; б) увага, чуйність, доброта, толерантність; в) скромність; г) працьовитість та ін.

5. Чи виявляє негативні якості поведінки (ні; якщо так, то рідко, часто, завжди): а) грубість; б) егоїзм; в) зарозумілість; г) безпечність; д) брехливість; е) впертість; ж) жорстокість та інші негативні якості.

6. Чи здатний обрати собі самостійне заняття.

Навчально-методичне видання

Атрощенко Т.О.

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ В УМОВАХ
ПОЛІЕТНІЧНОГО РЕГІОНУ**

Методичні рекомендації
для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта»

Тираж 300 пр.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 4916 від 16.06.2015 р.

Редакційно-видавничий відділ МДУ,
89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26